

KOŘENY A VÝVOJ ANTIAMERIKANISMU V ÍRÁNU A SAÚDSKÉ ARÁBII BĚHEM STUDENÉ VÁLKY

THE ROOTS AND GROWTH OF THE PHENOMENON OF ANTI-AMERICANISM IN IRAN AND SAUDI ARABIA DURING THE COLD WAR

Eva TATEROVÁ*

Abstrakt

Od teroristických útoků z 11. září 2001 byla předložena řada názorů, komentářů a studií, které zkoumaly více či méně do hloubky kořeny nepřátelských postojů vůči Spojeným státům americkým (USA). Termín „anti-amerikanismus“ se stal často používaným, avšak jeho skutečná podstata, historický vývoj a význam často zůstávají skryty. Tato studie si klade za cíl analyzovat vznik a vývoj fenoménu anti-amerikanismu v regionu Blízkého východu během studené války. Výzkum bude zaměřen na porovnání tohoto jevu ve dvou důležitých státech regionu – v Íránu a Saúdské Arábii. Pokud jde o historii posledních několika desetiletí, je Saúdská Arábie obvykle chápána jako jeden z klíčových spojenců USA v oblasti Blízkého východu, společně s Egyptem a Izraelem. Írán byl od islámské revoluce v roce 1979 ve srovnání s ní často prezentován jako smrtelně nebezpečný nepřítel. Pravdou je, že toto jednoduché vysvětlení není uspokojivé. Antagonistické postoje vůči USA lze pozorovat v obou zemích. Také místní anti-amerikanismus má poměrně dlouhou historii danou různými faktory. Výzkum bude založen na tvrzení, že paralely mezi negativním vnímáním USA v Íránu i Saúdské Arábii lze nalézt i přes odlišné historické pozadí.

Abstract

Since the terrorist attacks of 11th September 2001 there have been presented a series of opinions, comments and studies examining more or less deeply the roots of the hostile attitudes towards the United States of America (USA). The term “anti-Americanism” has become very fashionable however its genuine essence, historical development and meaning often remain hidden. This study aims to analyze the origins and development of the phenomenon of anti-Americanism in the region of Middle East during the Cold War. The research will be focused on the comparison of the phenomenon in two important regional states – Iran and Saudi Arabia. Concerning the history of last few decades, Saudi Arabia is usually understood as one of the key American Middle Eastern allies, together with Egypt and the State of Israel. In comparison since the Islamic revolution in 1979 Iran has been often presented as American mortal enemy. The truth is that such a simple explanation is not satisfactory. The antagonistic attitudes towards the USA can be observed in both countries. Also, the local anti-Americanism has got quite a long history based on a variety of factors. The research will be based on a statement that the parallels between Iranian and Saudi Arabian negative perceptions of USA can be found despite of their different historical backgrounds.

Klíčová slova

Anti-amerikanismus, USA, Írán, Saúdská Arábie, Blízký východ, terorismus.

Keywords

Anti-Americanism, USA, Iran, Saudi Arabia, Middle East, terrorism.

***

---

* E-mail: evataterova@gmail.com

ÚVOD A VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Po teroristických útocích na New York a Washington, D.C., 11. září 2001, které znamenaly bytostný otřes pro většinu americké společnosti, se objevila celá řada názorů, komentářů a studií více či méně se odborně zabývajících otázkou, co je příčinou tak obrovské nenávisti vůči Spojeným státům americkým (USA). Pro přesné porozumění tak komplexnímu sociálnímu jevu, jakým antiamerikanismus bezpochyby je, je nezbytné vstoupit v úvahu celou řadu proměnných. Cílem tohoto textu je prozkoumat vliv následujících faktorů na vznik a vývoj antiamerikanismu v Íránu a v Saúdské Arábii v období studené války vzhledem k tomu, že tyto dnes tak aktuální trendy mají své kořeny právě v této historické etapě.

Zkoumanými faktory budou podpora, kterou USA dlouhodobě poskytují Státu Izrael, vzestup islamismu a radikálních islamistických hnutí obecně v arabských zemích a vnímání USA těmito státy v kontextu jejich specifické historické zkušenosti, přičemž volba těchto faktorů částečně vychází z koncepce Marca Lynche zveřejněné ve sborníku *Anti-Americanism in World Politics*¹. Pro samotný pojem antiamerikanismus existuje celá řada více či méně obsáhlých definic, v kontextu tohoto textu se však autorka bude držet konceptu předestřeného Maxem Paulem Friedmanem: „*Antiamericanismus ve své nejvážnější formě jako předpoklad s negativními implikacemi pro Spojené státy existuje, pokud se spojí odmítání americké společnosti, nepřátelství k americkým hodnotám (tak jak jim rozumí mluvčí) a averze k Američanům. Výsledkem je normativní odmítání jakékoliv americké politiky, protože je americká, bez ohledu na to, o jakou politiku se jedná.*“²

Jako nosný přístup pro tuto studii bude použita analýza dostupných primárních a sekundárních zdrojů zejména anglosaské provenience. Základní metodou výzkumu bude kvalitativní výzkum s přihlédnutím k analýze a interpretaci dostupných kvantitativních dat. Uchopení analytické části výzkumu jako takového pak nutně spočívá, jak ostatně vyplývá přímo ze samotného názvu, v komparaci zkoumaných jevů v reáliích Íránu a Saúdské Arábie. Používány tak budou primárně historické metody výzkumu, kdy na konkrétních událostech budou demonstrovány příčiny a vývoj fenoménu antiamerikanismu ve sledovaných státech v období studené války, které jsou klíčové s ohledem na vznik a vývoj trendů, jež mají potenciál ovlivňovat aktuální dění v oblasti Blízkého východu.

AMERICKÁ POZICE V ÍRÁNU A SAÚDSKÉ ARÁBII V DOBĚ PŘED STUDENOU VÁLKOU

Přestože historie vzájemných kontaktů mezi Spojenými státy a Íránem respektive Saúdskou Arábií je poměrně dlouhá, skutečného významu vzájemné vazby nabývají až ve 20. století. Důvodů pro takový vývoj je hned několik. V případě Íránu jde především o úpadek moci evropských koloniálních velmocí, které až do období druhé světové války sehrávaly v oblasti zásadní roli, v saúdském případě o změnu mocenského rozložení sil na Arabském poloostrově, kde po vzestupu krále Abdula Azíze ibn Abd al-Rahmána ibn Fajsala al-Saúda³ nikdy nekolonizované Saúdské království získalo dominantní postavení.

Důležitým faktorem omezeného amerického zájmu o region Blízkého východu byla i situace v samotných Spojených státech. Po získání samostatnosti následovala konsolidace nově vzniklého státního celku a soustředění se primárně na problémy na americkém kontinentu. Svou roli sehrála i dominující politika izolacionismu vycházející z předpokladu, že vše špatné přichází z politik evropských, neustálými válkami zmítaných koloniálních mocností, a že z amerického hlediska je tedy nejrozumnějším přístupem udržovat si patřičný odstup.⁴ Navíc po skončení americké občanské války USA trvalo několik let, než v nich znovu došlo k nastartování hospodářského rozvoje.

První polovina 20. století je však s ohledem na Blízký východ zásadní především z důvodu nárůstu strategického významu ropy. 1. světová válka představovala velký technologický přelom, neboť většina vyspělých států světa postupně začala přecházet z uhlí na ropu. Toto rozhodnutí mělo

ve svých důsledcích klíčový dopad na koncepci energetické bezpečnosti států, které se jej rozhodly přijmout, a stejně tak i na pozici regionu Blízkého východu ve světové politice. Prakticky poprvé v historii se totiž vyspělé státy hromadně staly životně závislými na komoditě, jíž samy přímo nedisponovaly v dostatečné míře. V období 1. světové války šlo zejména o závislost armády,⁵ později s růstem dopravy a průmyslové výroby se tato závislost ještě více prohloubila a stala se zřetelnou prakticky ve všech aspektech fungování vyspělých společností. Pro region Blízkého východu, kde byla postupně objevována rozsáhlá ropná ložiska, to pochopitelně znamenalo obrovské navýšení vlastní strategické důležitosti.

Tento trend se jen dále potvrdil událostmi 2. světové války, které konkrétně v případě Íránu i Saúdské Arábie znamenaly potvrzení jejich zařazení do americké zóny vlivu. V íránském případě k tomu došlo přímo exemplárním způsobem, kdy USA postupně přebraly od Velké Británie většinu správních pravomocí nad touto zemí⁶ a posléze v době bezprostředně poválečné USA vyvíjely na platformě OSN silný tlak na stažení sovětských jednotek z Íránu.⁷ Tyto události lze již reflektovat optikou počínající studené války, kdy někteří členové americké administrativy začínali vnímat nebezpečí šíření komunismu ve světě. Pomoc Íránu ohrožovaného přímým sousedstvím se Sovětským svazem se následně ještě znásobila po vyhlášení tzv. Trumanovy doktríny v roce 1947.⁸

V Saúdské Arábii tyto události měly méně dramatický průběh. USA se – nejprve prostřednictvím ropné společnosti Standard Oil of California (SOCAL) – v zemi angažovaly v zásadě na pozvání místního vládnoucího režimu. Nejjasnějším příkladem tohoto nového směřování tehdejší americké politiky je projev amerického prezidenta Franklina Delano Roosevelta z 18. února 1943 o strategické důležitosti Saúdské Arábie v americké zahraničně-politické koncepci. Obrana Saúdské Arábie byla prohlášena za jeden z vitálních amerických zájmů, což se v reálu projeвило jak dodávkami zbraní, tak i vysláním mise amerických vojáků na její území.⁹ Zároveň byla Saúdská Arábie zahrnuta do programu Zákona o půjčce a pronájmu (Lend and Lease Act), z čehož plynula další rozsáhlá ekonomická pomoc.¹⁰

Při reflexi americké pozice na Blízkém východě v počáteční etapě studené války je nutné zdůraznit jejich všeobecnou popularitu napříč zeměmi tohoto regionu. Zároveň USA byly chápány jako protipól tradičních evropských koloniálních mocností. Konkrétní počiny amerických občanů či americké vlády sice mohly být kritizovány, nicméně z celkového hlediska převažovalo spíše pozitivní hodnocení a pragmatické chápání přínosů vzájemného spojení. Kritika protizápadních ultrakonzervativců vůči příchodu cizinců na saúdské území sice byla velice intenzivní již v této době, avšak je nutné vzít v úvahu fakt, že wahhábstické náboženské autority detailně nerozlišovaly mezi jednotlivými západními zeměmi a obdobným způsobem brojily i proti přítomnosti Evropanů. Oproti tomu většinovou společností v Íránu, která byla i přes dominující postavení islámu značně liberálnější než wahhábsmem spoutaná Saúdská Arábie, byly USA vnímány jako osvobozující liberální síla, která zemi zbavila jak britského, tak i sovětského útlaku, a do budoucna od ní lze očekávat rozsáhlou ekonomickou pomoc, která hospodářsky zaostalý Írán konečně pozvedne nahoru.

Současně Spojené státy ve 20. a 30. letech 20. století ještě nepředstavovaly ikonu, vůči které je třeba zaujmout nějaký postoj, snad s výjimkou některých ultralevicových místních stran, které se již tehdy ostře vymezovaly proti západnímu kapitalismu.¹¹ Většina ostatních skupin pak vůči USA zaujímalá neutrální či přátelské stanovisko. USA tedy do studené války s ohledem na oba analyzované státy vstupovaly s velmi příznivým statutem.

POČÁTKY ÍRÁNSKÉHO A SAÚDSKÉHO ANTIAMERIKANISMU

Brzy po skončení 2. světové války se však objevila celá řada problémů, která do vzájemných americko-íránských a americko-saúdských vztahů zasedla zárodky budoucích konfliktů. Prvním ze sporných bodů byla jednoznačně otázka nově vznikajícího Státu Izrael. Zde je ovšem nutné

zdůraznit, že ačkoliv dnes je enormní podpora, kterou USA Izraeli poskytují¹², jednou z hlavních příčin kritiky USA ze strany muslimů; tato podpora Izraeli rozhodně neexistovala hned od počátku izraelské státnosti a rozhodně nebyla automatická. Prezident Truman sice jménem Spojených států uznal existenci Izraele bezprostředně po jeho vyhlášení¹³, ale následná válka Izraele o nezávislost proti koalici jeho arabských sousedů byla vybojována bez přímé americké materiální či diplomatické podpory.¹⁴

Postoj v zásadě všech muslimských států vůči Izraeli byl od počátku jasně nepřátelský.¹⁵ V existenční válce v roce 1948 Saúdská Arábie poslala do Palestiny vlastní armádu o síle cca 800–1200 mužů,¹⁶ i když je pravda, že šlo spíše o symbolickou asistenci než o skutečnou pomoc palestinské věci.¹⁷ Postoj USA k sionistickým ambicím na vybudování židovského státu hrál důležitou roli již v druhé polovině 40. let s ohledem na americké aktivity v ropném průmyslu v Saúdské Arábii. Král Ibn Saúd veřejně vyjádřil hrozbu, že pokud USA budou podporovat Izrael, odebere Arabian American Oil Company (ARAMCO) koncesi na těžbu ropy a předá ji Britům. Ve věci pak musel přímo intervenovat ředitel ARAMCO v Saúdské Arábii Fred A. Davies opakovaným zdůrazňováním, že problém Izraele je pouze jednou zvláštní položkou v komplexních americko-saúdských vztazích.¹⁸ Ibn Saúd tehdy patrně doopravdy nechtěl nahradit Američany Velkou Británií, nicméně tyto vyhrůžky jasně předznamenal budoucí vývoj, který počátkem 70. let vyvrcholil první ropnou krizí, jejímž cílem bylo potrestat západní státy za pomoc Izraeli v jomkipurské válce.

Na druhou stranu postoj Íránu vůči Izraeli minimálně na osobní úrovni šáha tak vyhraněný nebyl. Kromě zanedbatelného počtu íránských dobrovolníků v armádách aliance arabských států se Írán do války s Izraelem v roce 1948 nezapojoval. Později byl Írán dokonce některými muslimskými státy kritizován za to, že dodává Izraeli ropu. Írán sice židovský stát na verbální úrovni kritizoval, ale neoficiálně vzájemné ekonomické vazby velmi vzkvétaly, dokonce se hovořilo o tom, že Izrael má v Teheránu jakousi „virtuální ambasádu“, která až na chybějící oficiální status zastává veškerou diplomatickou agendu stejně jako velvyslanectví jiných států.¹⁹

Police Izraele v americké zahraničněpolitické koncepci se zhoršila poté, co do úřadu amerického prezidenta nastoupil Dwight D. Eisenhower. Ten měl tendenci považovat Izrael spíše za jednu z hlavních příčin nestability na Blízkém východě než za důležitého amerického spojence, což se potvrdilo například při skandálu během tzv. Lavonovy aféry²⁰, která vzbudila mezinárodní pohoršení. Vše se pak ještě dále stupňovalo v době mediálně tolik známé Suezské krize v roce 1956, kdy se Eisenhowerova administrativa postavila proti společné vojenské akci Izraele, Velké Británie a Francie vůči násirovskému Egyptu.²¹ V muslimském světě sklídl tento americký postoj obrovskou popularitu.²²

USA tedy byly díky svému postoji vůči Izraeli na konci 40. a během 50. let chápány spíše jako proarabský hráč, nedá se tedy hovořit o tom, že by izraelský faktor v té době sehrával klíčovou roli při formování protiamerických postojů v Íránu či Saúdské Arábii. Zejména to pak platí o Íránu, který na rozdíl od některých jiných muslimských států Izrael na praktické úrovni nebojkotoval, ale rozvíjel s ním poměrně živé ekonomické, ale i jiné vztahy.²³ Saúdská Arábie sice velmi těžce nesla oficiální uznání Státu Izrael ze strany Spojených států, ale pozdější vývoj v 50. letech završený Suezskou krizí saúdský vládnoucí establishment v zásadě přesvědčil, že USA nejsou tak velkým zastáncem sionistických aktivit, jak se původně mohlo zdát.

Dobré renomé USA na Blízkém východě tak bylo v konečném součtu více pošramoceno událostmi vnitropolitického charakteru, které jak v případě Íránu, tak i Saúdské Arábie ve svých důsledcích vedly k utvoření a priori negativního vztahu ke Spojeným státům a nepřímo i k povzbuzení islámského radikalismu v těchto zemích.

Klíčovou událostí, která dlouhodobě ovlivnila vnímání USA většinou íránskou společností, byl známý puč proti íránskému premiérovi Mohammadovi Mosaddeqovi. Představitel íránských nacionalistů a antikoloniální hrdina Mosaddeq se ujal premiérského postu v roce 1951 a okamžitě začal prosazovat reformy, které měly vést ke znárodnění íránské ropného průmyslu, jenž byl do té doby v držení britských společností – o přerozdělení zisků ropy mezi nimi a íránskou vládou

dlouhodobě probíhaly vážné rozepře.²⁴ Mosaddeq se snažil proti Britům získat podporu USA, ovšem neúspěšně. Íránský premiér nebyl v USA přijímán zrovna s nadšením – jako značně podezřelá se jevila podpora íránské komunistické strany Túde, kterou Mosaddeq disponoval, i protizápadní orientace většiny blízkovýchodních nacionalistů. Současně Velká Británie i íránský šáh Mohammad Réza naléhali na Spojené státy, aby podpořily plánovaný puč proti Mosaddeqovi. První pokus v srpnu 1953 se nezdařil a šáh narychlo opustil zemi. Během následných demonstrací však zapracovali agenti CIA a SIS²⁵, kteří podporou opozice proti Mosaddeqovi, vedenou generálem Zahedím, a rozšířením členů této opozice především za pomoci úplatků²⁶ dosáhli rozkolu mezi Mosaddeqem a komunisty. Svržení oslabeného Mosaddeqa pak bylo otázkou dalšího puče, který se uskutečnil 19. srpna 1953. Bývalý premiér byl posléze postaven před vojenský soud a do konce života držen v domácím vězení.²⁷

Šáhův režim sice v 50. letech ještě ani zdaleka nebyl tak nepopulární jako později v letech sedmdesátých, ale přesto již tehdy mnozí s obavami sledovali šáhovy snahy získat do svých rukou co nejvíce moci navzdory omezením, jež mu diktovala ústava, a jeho posedlost armádou a tajnou policií. Proto americký odpor vůči Mosaddeqovi vyvolal mezi Íránci tak velkou vlnu nevole; navíc obvykle bývá tento americký postoj interpretován jako přelomový okamžik v percepci USA obyvateli Íránu. Svou aktivní účastí na puči proti Mosaddeqovi se USA symbolicky i fakticky k šáhovi připoutaly.²⁸ Mohammad Réza Páhlaivi se po událostech z počátku 50. let snažil posílit svou pozici, což se mimo jiné projevovalo překračováním jeho ústavou daných pravomocí, zmanipulováním parlamentu²⁹ a především důkladnou likvidací jakékoliv případné opozice. Strana Túde i Národní fronta, která byla úzce svázána s osobností Mosaddeqa, byly oficiálně zakázány. Tajná policie SAVAK se nechvalně proslavila svými tvrdými metodami, kterými šáhovy odpůrce zastrášovala.³⁰ USA se tak díky svým těsným vazbám na šáha již nejevily jako kolébka demokratického zřízení, ale spíše jako prospěchářský podporovatel represivního diktátorského režimu.

Stále důležitější roli v íránské vnitropolitické situaci v průběhu 50. let začaly sehrávat duchovní autority šíitského islámu, který byl v Íránu dominantním náboženstvím. Zatímco v době státní krize související s pučem proti Mosaddeqovi důležití ájatolláhové jako Kašání či Borúžerdí podporovali šáha z obav ze sekularismu nacionalistů, později tato podpora začala slábnout. Proti programu Bílé revoluce³¹ dokonce ájatolláh Borúžerdí vydal odsuzující fatwu.³² USA jako ryze neislámská země tradičně mezi šíitskými duchovními pochopitelně vyvolávaly celou řadu kritiky, která se pak dále stupňovala během 60. let, kdy se poprvé na scéně objevil známý ájatolláh Chomejní.

Saúdská Arábie byla dostatečně geograficky vzdálená na to, aby se Sovětský svaz mohl pokoušet o začlenění království do prstence svých satelitů. Zároveň samotný charakter vládnoucího režimu – absolutistické královské dynastie – se již ve své podstatě neslučoval s principy komunismu. Vzhledem k přísné vnitřní cenzuře byla možnost ovlivnění obyvatelstva zvenčí minimální, i když západní komunikační média jako rádio či televize se postupem času začínala v saúdských domácnostech masově šířit. Veškeré vysílání nicméně bylo a až do současnosti zůstává přísně regulované.³³ Volba spojenectví se Spojenými státy se tak opírala o ryze pragmatické důvody především ekonomického charakteru, ačkoli později v kontextu regionálního vývoje i charakteru vojenského. Zároveň je nutné zdůraznit, že toto spojenectví bylo úzce svázáno s vládnoucím režimem královské rodiny Saúdu a netěšilo se všeobecně uznávané podpoře. Tento postoj velmi dobře vystihuje replika prince Fajsala, syna a ministra zahraničí krále Ibn Saúda, z roku 1948, tlumočená jedním ze zahraničních pozorovatelů: „*Fajsal prohlásil, že Američané jsou ryzí materialisté, nezajímá je morálka, takže jim chybí moudrost v lidském jednání, které může být vedeno pouze na základě vyšších principů.*“³⁴

Podobně jako v Íránu i v Saúdské Arábii nastalo vystřízlivění z do určité míry přemrštěných nadějí, které byly do spolupráce se Spojenými státy vkládány. Zejména saúdská společnost jako celek hned od počátku očekávala, že těžební společnosti budou ze svých výnosů financovat veřejné stavby jako školy či nemocnice, k čemuž se ovšem ropní magnáti nestavěli příliš kladně

s argumentem, že takové stavby přímo nesouvisí s ropným průmyslem. S vidinou hrozby ztráty koncese však byli ve většině případů přinuceni ustoupit.³⁵

Vnitropolitická situace v Saúdské Arábii se začala komplikovat po smrti krále Ibn Saúda v roce 1953. Dva z jeho synů spolu začali okamžitě soupeřit o moc – Saúd, který převzal královský úřad, a mladší Fajsal, jenž dlouhodobě řídil saúdskou zahraniční politiku. Toto přelévání moci mezi králem Saúdem a korunním princem Fajsalem mělo zásadní vliv na podobu americko-saúdských vztahů, protože Fajsal se celkově vzato díval na USA mnohem kritičtěji než jeho bratr Saúd, což se pochopitelně promítalo do konkrétních zahraničněpolitických rozhodnutí. Tento nesoulad mezi oběma vysokými saúdskými politiky se zřetelně projevil v roce 1957 během tzv. Syrské krize, kdy administrativa prezidenta Eisenhowera jednala s králem Saúdem o svržení prosovětského vládnoucího režimu v Sýrii právě prostřednictvím Saúdské Arábie. Zároveň se uvažovalo o atentátu na egyptského prezidenta Násira. Celá záležitost se však nakonec předčasně dostala na veřejnost a král Saúd z ní vyšel značně zdiskreditován na domácí i mezinárodní scéně.³⁶ Syrská krize znamenala předzvěst ztráty politické moci krále Saúda, jež byla definitivně završena na počátku 60. let jeho abdikací ve prospěch jeho bratra Fajsala.

Dalším z důležitých faktorů, které sehrály svou roli při formování saúdského antiamerikanismu, bylo bezpochyby nacionalistické hnutí. V Saúdské Arábii dostal nacionalismus jen malou šanci na prosazení, protože za primární legitimizační faktor existence saúdského státu není považován princip národní, ale spíše princip náboženský. Přesto saúdská vláda na počátku 50. let využila nacionalistických trendů, které v době konce velkých koloniálních impérií hýbaly nově nezávislým třetím světem. Král Ibn Saúd tak podobně jako někteří další představitelé zemí s rozsáhlými ropnými zásobami začal vyhrožovat znárodněním ropné společnosti ARAMCO, čímž se mu podařilo vynutit si dohodu o přerozdělení zisků v poměru 50:50.³⁷

AMERICKO-IZRAELSKÝ ZVLÁŠTNÍ VZTAH A NÁRŮST ISLÁMSKÉHO RADIKALISMU

Velký přelom ve vývoji antiamerikanismu ve sledovaných státech především s ohledem na izraelskou kartu představovala až 60. léta. Nový americký prezident John Fitzgerald Kennedy již během své předvolební kampaně dával více než jasně najevo svůj kladný vztah k Izraeli a sionistickému hnutí obecně,³⁸ a to navzdory tomu, že počátkem 60. let se Izrael dostal do centra pozornosti světových médií kvůli některým počínům, které působily především z hlediska ostatních blízkovýchodních států velmi znepokojujícím dojmem. Nejvýznamnějším z nich bylo stále sílící podezření, že se Izrael ve spolupráci s de Gaulleovou Francií snaží získat jadernou technologii, kterou by mohl využít pro vojenské účely. Již v roce 1958 americké letouny U2 získaly záběry v Dimoně v poušti Negev, které byly vyhodnoceny jako pravděpodobný komplex jaderných reaktorů. Izraelští politici v čele s premiérem Davidem Ben Gurionem a ministryní zahraničních věcí Goldou Meirovou se o celé věci snažili mlžit a celý komplex vydávat za textilní továrnu, nicméně podezření na budování izraelského tajného jaderného programu se zcela vyvrátit nepodařilo, a to i přesto, že během 60. let na místo opakovaně dorazili američtí inspektoři.³⁹ Principem tzv. *nuclear opacity* se Izrael v souvislosti se svým jaderným programem v zásadě řídí dodnes.⁴⁰

Kennedyho nástupce Lyndon Johnson pak již v této politické linii dále pokračoval. Kromě navýšení amerických zbrojních dodávek Izraeli šlo zejména o utužení americko-izraelského spojení, jak se exemplárně potvrdilo během šestidenní války, tedy střetu mezi Izraelem na straně jedné a Egyptem, Jordánskem a Sýrií na straně druhé, který probíhal od 5. do 10. června 1967.⁴¹ Konflikt samotný byl iniciován překvapivým preemptivním útokem Izraele proti egyptským, jordánským a syrským vojenským cílům. Izrael velmi rychle zničil nepřátelské jednotky a své území rozšířil o Gazu, Sinajský poloostrov, západní břeh Jordánu, větší část Golanských výšin a především východní Jeruzalém, kde se nachází několik posvátných míst islámu.⁴² Vojenské ponížení poražených arabských států bylo obrovské, ovšem výsledek této války

velmi znepokojil muslimy po celém světě. Zejména nadvláda Židů nad východním Jeruzalémem byla považována za pokolení islámu a svatokrádež. Muslimské země velmi kriticky hodnotily především přístup Spojených států k izraelské akci, protože zastávaly názor, že si USA počínaly příliš proizraelsky, bez jakýchkoliv ohledů na muslimy. Regionální střet tímto ztratil svůj regionální rozměr a stal se záležitostí globální politiky.⁴³

Arabské státy sice vyšly z tohoto konfliktu oslabené, ovšem tyto ztráty se jim brzy podařilo nahradit díky štedrým finančním podporám od ropných mocností z Perského zálivu.⁴⁴ To se v praxi ukázalo již o několik let později během jomkipurské války. Díky interpretaci šestidenní války jako útoku Židů proti posvátným muslimským místům se podařilo vzbudit muslimskou solidaritu v globálním měřítku. Spojené státy americké tak byly spojovány s Izraelem jako agresivní mocností a vůbec poprvé se dostaly do pozice nepřítelů islámu. Arabské státy sice pořád ještě nebyly v pozici, aby mohly proti USA nějak cíleně vystupovat, jejich averze vůči USA se však jednoznačně prohlubovala. Co dále hraje v tomto kontextu důležitou roli, je vzestup islámského radikalismu, který úzce souvisel jak s událostmi šestidenní války⁴⁵, tak i s vnitřním vývojem v obou sledovaných zemích.

Šedesátá léta v Íránu se vyznačovala především nárůstem odporu proti vládnoucí monarchii reprezentované osobností šáha. Vzhledem k přetrvávající podpoře USA šáhovu režimu logicky nastala situace, kdy nechuť vůči šáhovi byla v mnoha případech těsně spjata s odporem vůči USA. Spojeným státům byly nadále vyčítány zejména zbrojní dodávky pro íránskou armádu a asistence při výcviku šáhovy tajné policie SAVAK. Mělo se za to, že tato podpora je klíčová pro udržení represivního šáhova režimu. Do značné míry je toto tvrzení správné, i když, jak pozdější události ukázaly, ne zcela absolutně. Tábor šáhových odpůrců představoval směsici představitelů velice různorodých skupin. Kromě komunistů zde působili republikáni, jejichž cílem bylo z Íránu vybudovat demokracii podle západního vzoru. Další důležitou skupinou byli islámští nacionalisté, popřípadě příznivci konstituční monarchie, kteří lobbovali za to, aby šáh nemohl překračovat ústavou dané mantinely, jak to často činil Mohammad Réza. Okrajovějšími silami byli anarchisté či panarabisté.⁴⁶ Roku 1963 na sebe výrazněji upozornil do té doby nepříliš známý šíitský duchovní ajatolláh Rúholláh Chomejní, který ve svém veřejném vystoupení v Qomu kritizoval zkorumpovanost šáhova režimu, nedostatečná opatření proti chudobě a především vazby Íránu na USA a Izrael. Chomejní byl posléze krátce zatčen, ale po svém propuštění pokračoval ve veřejných vystoupeních kritizujících šáha. Brzy poté byl Chomejní znovu zatčen a následně donucen odejít do exilu, nejprve do Turecka a následně do Iráku a Francie, odkud pokračoval ve svých útocích proti šáhovi a postupem času se stal jedním z nejnámějších symbolů protišáhovské opozice.⁴⁷

Šáh usiloval o zabezpečení pozice Íránu i formou regionální kooperace, již chápal jako alternativní spojeneckou alianci bez účasti USA. Proto v prosinci 1965 ve spolupráci se saúdským králem Fajsalem inicioval vznik Organizace islámské konference (OIC)⁴⁸, která se měla stát protiváhou Ligy arabských států (LAS), v níž měl v 60. letech dominantní vliv Egypt. Tato fakta ukazují na to, že i navzdory postavení Íránu jako předního amerického spojence na Blízkém východě nebyla pozice USA v této zemi tak pevná, jak se mohlo na první pohled zdát. USA se tak postupně dostávaly do pozice nenáviděné nekoloniální velmoci bez ohledu na to, zda tato interpretace vycházela z relevantních faktů či nikoliv.

Izraelský preemptivní útok v roce 1967 proti egyptským, jordánským a syrským vojenským cílům sklidil v Saúdské Arábii velkou vlnu nevole. Král Fajsal chtěl poslat saúdské jednotky na pomoc arabským státům, avšak bojové operace skončily dříve, než se Saúdstí Arabové stačili dostat na místo. Fajsal byl zároveň velmi nespokojen s americkým přístupem k celé věci, který si vykládal jako ryze proizraelský, a proto se rozhodl vyhlásit ropné embargo na USA. Saúdská Arábie přerušila dodávky ropy na tři měsíce, ale tato akce postrádala patřičný efekt, protože další dva klíčoví dodavatelé USA – Írán a Venezuela – Saúdskou Arábii v této politice nepodpořili.⁴⁹ Tyto události vedly Fajsala k založení Organizace arabských exportérů ropy (OAPEC), která měla na rozdíl od OPEC více zohledňovat arabské státy.⁵⁰

Oslabení vazeb Íránu i Saúdské Arábie na USA se v průběhu 70. let projevilo nejvýrazněji při první ropné krizi v roce 1973, kdy země OAPEC⁵¹ záměrně snížily produkci ropy a tím i její export, což těžce zasáhlo mnoho zemí západního, ale ve svých důsledcích zejména rozvojového světa. Hlavním mediálně proklamovaným důvodem pro ropné embargo byl cíl potrestat západní spojence Izraele za pomoc židovskému státu během jomkippurské války v roce 1973 a přimět je ke změně postoje, ovšem ve skutečnosti byla celá problematika mnohem komplikovanější a zahrnovala celou řadu politických i ekonomických dílčích aspektů. Saúdský král Fajsal i další blízkovýchodní vládců od roku 1967 opakovaně varovali západní země, především USA, že pokud nebudou více tlačit na stažení Izraele z okupovaných území nebo mu ještě hůře budou nadále poskytovat svou podporu, bude mít pro ně tato politika zhoubné důsledky. 30. srpna 1973 král Fajsal v rozhovoru pro NBC News prohlásil: „*Naprostá podpora Američanů sionistům proti Arabům nám extrémně ztěžuje uspokojování jejich ropných požadavků.*“⁵² Západní svět se ale tehdy ještě pořád domníval, že arabští politici pouze planě vyhrožují, protože ve skutečnosti by ve svém vlastním finančním zájmu k omezení dodávek ropy nikdy nepřistoupili.

Po překvapivém útoku na Izrael ze strany spojeneckých arabských vojsk v říjnu 1973 Saúdská Arábie okamžitě varovala USA, aby se Izrael nesnažily zachraňovat. USA ovšem podnikly rozsáhlou leteckou akci a dodaly Izraeli zásilky vojenského materiálu, které židovskému státu pomohly nahradit předchozí ztráty. Především díky této americké pomoci se Izraeli během několika dní podařilo zcela obrátit stav na bojišti, a z na první pohled ztraceného klání dokonce vytěžít další územní zisky.⁵³

Státy OPEC samozřejmě sledovaly tento vývoj s velkou nespokojeností a rozhodly se naplnit své předchozí hrozby o ropném embargu, které se v počáteční fázi vztahovalo pouze na USA a Nizozemí. Zároveň OPEC snížil každý měsíc trvání bojkotu těžbu o 5 %, což spolu s propuknutím panikou vedlo k prudkému nárůstu cen za barel ropy. Je ale třeba zdůraznit, že ačkoliv Saúdská Arábie tvrdě kritizovala americkou vojenskou pomoc Izraeli, ve výsledku byl král Fajsal mezi těmi, kdo prosadili umírněnější podobu sankcí. Někteří radikálové uvnitř saúdské společnosti navrhovali znárodnění všeho amerického a celkové zmrazení vztahů s USA. Přesto král Fajsal z ropné krize vyšel jako vítěz a jeho prestiž mezi muslimy nabyla ohromných rozměrů.

Íránský šáh, do té doby považovaný za jednoho z hlavních spojenců USA na Blízkém východě, se k americkému angažmá v jomkippurské válce stavěl poměrně chladně, protože, jak již bylo zmíněno, na rozdíl od ostatních arabských státníků osobně neviděl v existenci Izraele tak velký problém. Jeho motivace podílet se na sankcích proti Západu však byla jiná. Kromě protiizraelských vnitřních tlaků, které jej nutily zaujmout rozhodné stanovisko k celé věci navenek, sledoval především finanční zájmy své země. Na otázku New York Times v prosinci 1973, zda dojde k navýšení cen za íránskou ropu, odpověděl následujícím způsobem: „*Rozhodně! A jak... Vy jste zvýšili cenu obilí, které nám prodáváte, o 300 % a stejně tak i ceny cukru a cementu... Kupujete naši surovou ropu a prodáváte nám ji zpět jako rafinované petrochemické produkty za stonásobek původní ceny. Je jenom fér, že od nyníšška budete platit za ropu více. Řekněme desetkrát více.*“⁵⁴

ESKALACE BLÍZKOVÝCHODNÍHO ANTIAMERIKANISMU V DŮSLEDKU ÍRÁNSKÉ REVOLUCE

V průběhu 70. let se situace uvnitř Íránu dále vyostřovala. Pokračující tvrdé represe protišáhovské opozice vedly Amnesty International k tomu, že ve své výroční zprávě z roku 1975 zařadila íránský režim mezi ty, které nejvíce potlačují lidská práva.⁵⁵ I přes tvrdé tresty však íránská opozice nadále ve skrytu posilovala své aktivity, navíc měla pevnou podporu v širokých vrstvách íránské společnosti, které se z různých důvodů kriticky stavěly proti šáhovi. Karta antiamerikanismu se v opozičním hnutí stala velmi často užívaným nástrojem, kdy šáh samotný byl prezentován jako neschopný, nedemokratický, krutý, nespravedlivý a rozhazovačný, avšak USA

měly být v očích mnoha odpůrců tím, kdo za šáhem stál, a umožňoval tak jeho úpadkovému režimu udržet si moc.

Již na podzim 1977 proběhly první demonstrace kvůli smrti Mustafy, syna ájattolláha Chomejního. Pozdější pitva sice ukázala, že příčinou jeho smrti byl infarkt, ale všeobecně bylo jeho úmrtí interpretováno jako důsledek šikany SAVAK. Další vlny demonstrací, doplněné o celostátní stávky, pokračovaly během celého roku 1978. Šáh, který v té době již měl vážné zdravotní potíže kvůli pokročilému stadiu rakoviny, neustále „lavíroval“ mezi tím, jak celou situaci správně řešit. Výsledkem byla nekonzistentní politika represí a ústupků, která celou situaci ještě dál vyhocovala. Šáh aktuální události konzultoval s americkou administrativou. Ta však ještě nehodnotila dění v Íránu jako závažné či potenciálně nebezpečné. Analýza CIA ze srpna 1978 konstatovala následující: „[...] *není to revoluční, dokonce ani předrevoluční situace.*“⁵⁶

Od začátku revoluce se objevoval konstantní požadavek na šáhovu rezignaci. Šáh tento požadavek zpočátku samozřejmě odmítal, ale po dalším vyhocení situace, kdy došlo k opakované střelbě do demonstrantů, odpor vůči šáhovi překročil únosnou mez. Posléze se všechna opoziční hnutí sjednotila pod Chomejního program a signály ze zahraničí naznačovaly, že šáh nemůže spoléhat ani na mezinárodní podporu. Šáh se navíc nemohl opřít ani o armádu, protože mnoho vojáků pod vlivem událostí dezertovalo. S rodinou proto 16. ledna 1979 definitivně opustil zemi. Odletěl do Egypta, později se přesunul do USA a brzo poté, v červenci 1980, zemřel.⁵⁷ 1. února 1979 se naopak po dlouhých letech v exilu vrátil do Íránu ájattolláh Chomejní, jenž představoval hlavní symbol revoluce, významnou duchovní autoritu, ale především významnou charismatickou osobnost, která dokázala alespoň krátkodobě sjednotit různorodé revoluční skupiny, jež v podstatě spojovala pouze averze vůči šáhově režimu.⁵⁸ Na začátku roku 1979 tedy nebylo vůbec zřejmé, jaký bude charakter nového íránského režimu. V referendu v březnu 1979 došlo k vyhlášení Íránské islámské republiky, i když v té době si ne všichni Íránci uvědomovali, na jakých principech má nově ustanovená islámská republika vlastně fungovat. Během léta 1979 byli odsunuti do pozadí íránské liberálové, došlo také k sérii poprav důležitých představitelů šáhova režimu, což mělo zastrášující účinek na zbývající opozici. Revoluční gardy získaly rozhodující převahu v armádě, jež díky šáhovým nákupům disponovala těmi nejmodernějšími zbraňovými systémy.⁵⁹ Brzy poté byla přijata nová ústava, která rozhodující pozice ve státu přiřkla duchovním v čele s ájattolláhem Chomejním jako nejvyšším duchovním vůdcem, třebaže vláda jako celek nebyla výhradně v rukou kleriků.⁶⁰

Pro Spojené státy byl tento vývoj v Íránu naprostým šokem a překvapením. Nešlo pouze o pád šáha, ale především o ztrátu cenného spojence na Blízkém východě, který měl dle předchozích koncepcí představovat jeden z rozhodujících pilířů amerického vlivu v regionu. Carterova administrativa byla velice zaskočena tím, jaká vlna nenávisti vůči USA se v revolučním Íránu vzedmula. Ne šáh samotný, ale USA byly chápány jako příčina všeho zla v Íránu. Známé označení USA „Velký Satan“ poprvé použil ájattolláh Chomejní ve svém projevu z listopadu 1979, kdy Spojené státy obvinil z imperialismu, korupce a neutěšené situace ve světě celkově.⁶¹ Velmi často otvíraným tématem se staly události kolem puče na premiéra Mosaddeqa v 50. letech, kde byla neustále zdůrazňována role USA. Světová média pak kontinuálně přinášela obrázky Íránců palcích americké vlajky a další excesy. Jiným velkým problémem bylo raketové navýšení cen ropy v souvislosti se změnou vládnoucího režimu v Íránu.

Dalším důkazem nenávisti, kterou vůči USA některé skupiny v Íránu pociťovaly, se stala známá kauza obsazení americké ambasády v Teheránu a více než roční zadržování rukojmích radikálními islamistickými studenty. Krize trvala od 4. listopadu 1979 do 20. ledna 1981 a zásadním způsobem poznamenala vztahy mezi USA a nově ustanovenou Íránskou islámskou republikou, které se až do současnosti nepodařilo normalizovat.⁶² Vzhledem k tomu, že jakékoliv diplomatické pokusy vyjednat propuštění selhávaly, se tým prezidenta Jimmyho Cartera rozhodl pro odvážné řešení v podobě záchranné mise známé pod krycím jménem operace Orlí dráp. V noci z 24. na 25. dubna 1980 vzlétlo z letadlové lodě Nimitz osm helikoptér, jejichž posádka měla provést bleskovou osvobozovací misi. Celá akce však kvůli technickým závadám a diletantskému

plánování skončila fiaskem, při kterém navíc zahynulo osm členů posádky.⁶³ Sám Carter k nepovedené akci, která dále vyostřila vzájemné vztahy s íránským vládnoucím režimem, 25. dubna ve svém veřejném projevu řekl: „*Tento pokus byl nezbytný a byl naší povinností. [...] rozhodl jsem se založit naše dlouhodobé plány na této operaci. Nařídil jsem tuto misi ve jménu záchrany amerických životů, ochrany amerických národních zájmů a snížení napětí ve světě.*“⁶⁴

Carter dále zdůraznil, že USA necítí nepřátelství vůči Íránu či jeho obyvatelům, nicméně v Íránu byla operace Orlí dráp prezentována jako další důkaz americké zvůle a předehra k pokusu o vojenskou intervenci v zemi. Čelní představitelé Chomejního režimu pochopitelně neváhali vytěžít z tohoto amerického debaklu co nejvíce politických bodů, takže ve výsledku tato akce nejenže nepřinesla očekávaný výsledek v podobě osvobození zadržovaných, ale zasadila vážnou ránu americké prestiži a dále posílila antiamerické tendence v Íránu.

Saúdská Arábie původně doufala, že její vztahy s Íránskou islámskou republikou budou probíhat na standardní bázi a nebudou změnou vládnoucí elity narušeny. Rozdíly mezi radikálním šíitským a sunnitským režimem však byly příliš velké, minimálně z úhlu pohledu íránského vládnoucího režimu. Chomejní saúdský vládnoucí režim opakovaně označil za úpadkový, zkorumpovaný a prohnílý: „*Kdo jsou tihle lidé, kterým byla dána ta čest starat se o svatá místa? Muslimové všude po světě nebudou mlčet. Saúdská Arábie upadá a brzy zanikne úplně [...].*“⁶⁵ Írán se opakovaně snažil podnítit radikalismus v Saúdské Arábii a napomoci tak pádu místního vládnoucího režimu,⁶⁶ avšak vzhledem k vyčerpávající válce s Irákem tyto aktivity nikdy nedosáhly takové míry, aby znamenaly skutečné nebezpečí.

Saúdská Arábie se tak ve výsledku ještě pevněji přimkla ke Spojeným státům, i když bezprostředně po pádu šáhova režimu byla saúdská vláda šokována dle jejího názoru zcela chybějící podporou Carterovy administrativy jejímu dlouholetému spojenci, jímž íránský šáh byl. V červnu 1982 zemřel král Chálid a královský úřad převzal jeho mladší bratr Fahd. Vzhledem k tomu, že již v předchozích letech držel ve svých rukou prakticky všechny královské pravomoci, však tato výměna na saúdském trůně neznamenala žádný velký přelom ať už s ohledem na přístup k vnitrostátním či mezinárodněpolitickým událostem. Fahd byl nakloněn Západu i USA mnohem více než kterýkoliv z jeho bratrů, což v průběhu jeho vlády vedlo k opakovaným rozporům uvnitř saúdské vládnoucí rodiny. Tento postoj velmi dobře demonstruje králův následující výrok: „*Po Alláhovi můžeme spoléhat jenom na Spojené státy.*“⁶⁷

Fahd se však během své vlády musel potýkat i s problémy odlišného charakteru. Především největší ropný boom Saúdské Arábie během 80. let značně zeslábl. V důsledku dvou ropných krizí západní země začaly hledat nové možnosti diverzifikace, aby další případný výpadek na Blízkém východě neměl tak devastující následky pro jejich ekonomiky. Vzhledem k tomu, že najednou nabídka ropy převážila poptávku, byla Saúdská Arábie v roce 1982 nucena snížit svou ropnou produkci, což samozřejmě mělo značné dopady na saúdské zisky, tím pádem i na životní úroveň velké části Saúdských Arabů. Díky ropnému boomu v předchozích desetiletích saúdský stát svým občanům zajišťoval celou řadu výhod bezplatným školstvím a zdravotní péčí počínaje a dotovanými potravinami a příspěvky na bydlení konče. To vše bylo nutno v 80. letech omezit, stejně jako došlo ke zpomalení či úplnému zastavení dalších rozvojových projektů. Tyhle změny pochopitelně značně poznamenaly vnitřní vývoj v saúdské společnosti, která navíc zaznamenávala obrovský populační růst.⁶⁸

Už tento ekonomický útlum dával určitý základ pro radikalismus. Během 60. a 70. let se etablovala velká skupina lidí, kteří se díky štedrému sociálnímu systému saúdského státu nepotýkali s finančním nedostatkem, a přitom nemuseli trávit dlouhé hodiny v zaměstnání. Zároveň s rozvojem školského systému většina z těchto lidí, včetně žen, získala alespoň určité základní vzdělání. Integrální součástí jakékoliv školní výuky však samozřejmě byly hodiny náboženství. Vzhledem k prakticky nulové možnosti angažovat se v politice tak většině Saúdských Arabů možnost aktivní participace nabízelo právě náboženství. Wahhábistická větev sunnitského islámu přitom vyžaduje striktní dodržování náboženských pravidel a ostře brojí proti těm, kteří jsou označeni jako nevěřící.⁶⁹

Kromě íránské hrozby Saúdská Arábie pocítovala již v 80. letech možnost reálného nebezpečí ze strany Iráku ovládaného Saddámem Husajnem. USA sice zůstávaly garantem saúdské bezpečnosti, avšak po událostech v Íránu, kdy Carterova administrativa íránského šáha výrazněji nepodpořila, existovaly obavy, zda USA v případě nouze Saúdské Arábii skutečně pomohou. Po vypuknutí íránsko-irácké války však na žádost prince Fahda USA okamžitě vyslaly čtyři letadla, která měla kontrolovat irácko-saúdskou hranici. USA později také chránily saúdské tankery před útoky íránských plavidel v době tzv. tankerové války.⁷⁰

USA od počátku tento konflikt velmi pozorně sledovaly. Kromě oslabení protiamericky naladěného íránského režimu Spojené státy na této válce nejvíce zajímaly její dopady na obchod s ropou. Zejména v počáteční fázi tak podporovaly Irák, kterému poskytly poměrně velkou ekonomickou pomoc. Tímto přimknutím se k irácké straně však dále posílily argumenty íránských antiamerikanistů, kteří začali tvrdit, že USA jsou ochotny se připojit na stranu kohokoliv jenom proto, aby Írán poškodily.⁷¹ Tento postoj velmi dobře vystihuje výrok tehdejšího íránského prezidenta Hášemi Rafsandžáního z roku 1987: „*Vítězství nad Irákem našim bojovníkům chutná sladce. Ale potěšení z džihádu proti základní příčině války vůči naší revoluci [USA] je pro nás ještě mnohem sladší.*“⁷²

Pravděpodobně nejznámější kauzou Reaganovy administrativy v souvislosti s Íránem se však stala aféra Írán-Contras. Během léta 1985 tým v čele s ředitelem CIA Williamem Caseyem vytvořil komplikovaný plán, kde měla americká administrativa dosáhnout hned několika cílů zároveň. Írán, jenž většinu svého vojenského materiálu zdědil po předchozím režimu, po pěti letech války zoufale potřeboval náhradní díly a odpovídající munici. To však mohli dodat pouze Američané, kteří tento materiál původně šáhovi poskytli. USA potřebovaly íránskou pomoc při jednání s radikály z Hizballáhu v Libanonu, kteří tam již nějakou dobu zadržovali americké rukojmí. Zároveň Američané chtěli použít peníze utržené za prodej zbraní Íránu na podporu antikomunistických Contras v Nicaragui.⁷³ Tento plán však překračoval hned několik jasně stanovených mantinelů, a proto jej bylo třeba uskutečnit v přísném utajení. Kromě porušení Američany iniciovaného embarga na dodávky zbraní do Íránu⁷⁴ byla hlavním problémem podpora Contras, která porušovala platnou americkou legislativu.⁷⁵ Celá záležitost vyplula na veřejnost na podzim 1986 díky článku v libanonském časopise a kromě velkého rozruchu na americké vnitropolitické scéně vedla k diskreditaci USA mezi ostatními arabskými státy na Blízkém východě se Saúdskou Arábií na čele. Tyto státy celou aféru interpretovaly jako nedodržení závazků ze strany USA, pokud jde o jejich vztahy k Íránu. USA tak v jejich očích vyšly z celé kauzy jako nedůvěryhodný spojenec, který mění přátele i postoje podle toho, co je pro něj aktuálně výhodnější.⁷⁶

80. léta jsou taktéž zásadní s ohledem na vývoj blízkovýchodního radikalismu. Íránská revoluce často bývá interpretována jako přelomový bod, mimo jiné z toho důvodu, že nový vládnoucí režim okamžitě deklaroval cíl vyvážet islámskou revoluci i do dalších zemí, což se projevilo zejména v reáliích Libanonu. Tam zejména u šíitské části populace v kombinaci s dalšími faktory našla tato výzva svou odezvu. Zdaleka však v blízkovýchodním kontextu nejde o jediný takový případ.

ZÁVĚR

Jak ukazuje předchozí text, antiamerikanismus v Íránu i v Saúdské Arábii byl jevem, který se vyvíjel postupně. Některé z jeho příčin působily v kontextu dané doby velmi nenápadně, naproti tomu jiné, jako byl kupříkladu puč na íránského premiéra Mosaddeqa, již ve své době byly interpretovány jako jasný impuls pro zažehnutí protiamerických nálad. Faktory, které byly v tomto textu zkoumány jako zdroje antiamerikanismu, tedy podpora, kterou USA dlouhodobě poskytují Státu Izrael, vzestup islamismu a radikálních islamistických hnutí obecně v arabských zemích a vnímání USA těmito státy v kontextu jejich specifické historické zkušenosti, v průběhu analýzy prokázaly svou váhu a komplexnost celé této problematiky.

Při analýze jednotlivých faktorů v kontextu reálií Íránu a Saúdské Arábie lze pozorovat celou řadu paralel, které ve všech případech nemusejí být na první pohled úplně zřejmé. V první řadě partnerství USA s předrevolučním Íránem a Saúdskou Arábií se opíralo zejména o spojenectví s vládou garniturou, avšak postoj většinové společnosti k této otázce byl v mnoha případech zcela odlišný. Vzhledem k tomu, že v obou případech šlo o nedemokratické režimy, kde možnost veřejnosti ovlivnit vládní politiku byla velmi malá, popřípadě vůbec žádná, vytvářela tato situace základ pro antiamerikanistické tendence, které se v případě Íránu jasně projevily během islámské revoluce a v případě Saúdské Arábie dotováním protizápadních radikálních hnutí.

Ačkoli lze v mnoha případech vinit USA z chybných, případně ne zcela uvážených rozhodnutí, při mnoha jiných příležitostech se jednalo o špatné vzájemné pochopení, příliš nadnesená očekávání a o to větší zklamání ze strany místních obyvatel, když jejich požadavky nebyly bezvýhradně naplněny. USA tak ale nevyhnutelně začínaly ztrácet aureolu země, která přes své nezpochybnitelné bohatství a sílu nezneužívá svého mocenského postavení, ale snaží se v duchu svých idealistických tradic slabším národům spíše pomáhat.

Klíčovým pro rozvoj antiamerikanismu v Íránu a Saúdské Arábii se stalo období 60. a 70. let. Důvodů pro tento vývoj bylo hned několik. V první řadě USA v tomto období na rozdíl od předchozích period již skutečně byly globálním aktérem s globálními zájmy, které za určitých okolností bylo nutné prosazovat všemi dostupnými prostředky. Konkrétní zahraničněpolitické kroky amerických administrativ tak v tomto případě sehrávaly velmi důležitou roli.

Prvním významným faktorem, který přispěl ke stále snižující se oblibě USA ve většině blízkovýchodních států, se nepochybně stala ustavičně rostoucí americká podpora Státu Izrael. Tzv. zvláštní vztah mezi USA a Izraelem má své kořeny právě na počátku 60. let, později se americká podpora židovskému státu ještě dále prohloubila, což se v praxi projevovalo rozsáhlou ekonomickou pomocí, dodávkami vojenského materiálu a politickou záštitou Izraele na mezinárodní scéně. Velmi zřetelně se tento přístup projevil v době šestidenní války, eskaloval pak během jomkipurské krize. USA se tehdy za Izrael postavily bez ohledu na to, jak moc jim tento přístup dlouhodobě uškodil ve vzájemných vztazích s většinou arabských států, a to i za cenu toho, že se tak dle některých dostaly do pozice nepřítelů islámu.

S touto problematikou úzce souvisí i nárůst radikalismu a islamismu na Blízkém východě, který je považován za jeden z důležitých zdrojů regionálního antiamerikanismu. Tyto trendy v zásadě navazovaly na meziválečný a poválečný blízkovýchodní nacionalismus s tím specifickým, že velmi často se k nacionálnímu uvažování připojil i náboženský prvek. Po šestidenní válce vznikla či zesílila své aktivity celá řada radikálních skupin. Zároveň došlo k nárůstu aktivit islamistických radikálů, kteří pod vedením konkrétních islámských duchovních získali v zemích jako Írán či Saúdská Arábie nezanedbatelný vliv. Navíc mnohá z těchto hnutí v 60. letech začala pro své aktivity získávat pravidelnou finanční podporu od spřátelených bohatých zemí Perského zálivu, které se v Chartúmské rezoluci z roku 1967 zavázaly ke zničení Izraele.⁷⁷ Podobné dotování takových aktivit samozřejmě nebylo žádnou novinkou, ovšem přelomovým bodem se stala skutečnost, že tato ve většině případů protizápadní hnutí začínala v uvedené době čerpat finanční zdroje od spřátelených nábožensky orientovaných režimů jako Saúdská Arábie či od roku 1979 revoluční Írán. Ajatolláh Chomejní svůj cíl podporovat radikální islám opakovaně deklaroval: „*Budeme vyvážet naši revoluci do celého světa. Boje neskončí, dokud heslo ‚není boha kromě jediného Boha‘ nebude znít po celém světě.*“⁷⁸

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že jak íránská revoluce a s ní úzce související prudký nárůst íránsko-amerického antagonismu, tak i teroristické útoky z 11. září 2001 představují pouze vyvrcholení dlouhodobých trendů, které se v regionu vyvíjely po celá desetiletí a které svým způsobem reflektovaly globální mezinárodněpolitický vývoj, ale současně v sobě zahrnovaly celou řadu lokálních specifik. Období studené války tedy bylo pro vývoj blízkovýchodního antiamerikanismu zásadní etapou, kterou při analýze současného dění není možné opomenout. Naopak, mnoho důležitých jevů, které v současné době udávají tón mezinárodní bezpečnostní politiky, lze interpretovat na základě těchto skutečností. Proto tedy není možné tento vývoj

odsunout stranou jako výhradně historickou záležitost, ale analýzu výše popsaných událostí je třeba využít jako podklad pro pochopení aktuálního dění.

POZNÁMKY

¹ LYNCH, Marc, *Anti-Americanism in the Arab World*, s. 204–210.

² FRIEDMAN, Max Paul, *Anti-Americanism and U.S. Foreign Relations*, s. 499.

³ Žil v letech 1876–1953, v arabském světě známý jako Abdul Azíz, na Západě pak pod jménem Ibn Saúd.

⁴ Více viz např. McDOUGALL, Walter A., *Promised Land, Crusader State: The American Encounter with the World since 1776*.

⁵ I když i tato kategorie je sama o sobě velmi významnou položkou vzhledem k tomu, že dle realistického paradigmatu, které po dlouhou dobu dominovalo uvažování o mezinárodních vztazích, je jedním z primárních úkolů států zajistit si svou vlastní bezpečnost. Více viz např. MORGENTHAU, Hans Joachim, *Politics Among Nations*, ART, Robert, WALZ, Kenneth N., *The Use of Force* a další.

⁶ Velká Británie spolu se Sovětským svazem podnikly do Íránu v červnu 1941 invazi, která měla za cíl odstavit od moci údajně s nacisty sympatizujícího šáha Rézu Chána a především využít iránské území jako tranzitní oblast pro zásobování SSSR západním zbožím.

⁷ KEDDIE, Nikki R., RICHARD, Yan, *Modern Iran, Roots and Results of Revolution* s. 112–113.

⁸ The Truman Doctrine, 1947 [online] a LYTLE, Mark Hamilton, *The Origins of the Iranian-American Alliance 1941–1953*, s. 120–138.

⁹ Třebaže se v tomto případě jednalo zejména o misi amerického námořnictva, jehož úkolem bylo zabezpečit moře kolem Saúdské Arábie a dohlížet na zásobování, které do Saúdské Arábie v rámci programu Lend and Lease proudilo.

¹⁰ POLLACK, Josh, *Saudi Arabia and the United States, 1931–2002*, s. 78.

¹¹ Zde jde ovšem spíše o záležitost Íránu, kde roku 1941 vznikla za sovětské podpory komunistická strana Túde. Saúdský režim vzhledem ke svému autoritativnímu charakteru opoziční strany jakéhokoliv druhu zakazoval.

¹² Více viz graf v příloze č. 1.

¹³ KAPITAN, Tomis, *Self-Determination*, 38–39.

¹⁴ Nepřímá pomoc ze strany amerických Židů je ovšem nezpochybnitelná. V roce 1948 se ale jednalo téměř výhradně o aktivity soukromých občanů. Pozdější prorůstání izraelské lobby do formulování oficiální americké politiky je samozřejmě jinou otázkou. Více o izraelské lobby např. MEARSHEIMER, John, WALT, Stephen, *The Israeli Lobby and U.S. Foreign Policy*. nebo SHARIF, Regina S., *Non-Jewish Zionism: Its Roots in Western History*.

¹⁵ Více viz např. GIVET, Jacques, *The Anti-Zionist Complex*.

¹⁶ Přesná čísla se stejně jako v mnoha dalších případech týkajících se arabsko-izraelských válek jen těžko ověřují vzhledem k častému úmyslnému zatajování relevantních informací ze strany zainteresovaných aktérů.

¹⁷ HERZOG, Chaim, *Arabsko-izraelské války: Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*, s. 23–30.

¹⁸ BROWN, Anthony Cave, *Oil, God, and Gold: The Story of Aramco and Saudi Kings*, s. 136.

¹⁹ PAOLUCCI, Henry, *Iran, Israel and the United States: An American Foreign Policy Background Study*, s. 9–11.

²⁰ Izraelský ministr obrany Pinchas Lavon v roce 1954 ve spolupráci s izraelskými tajnými službami připravil operaci Susannah, jejímž cílem bylo za pomoci místních Židů odpálit v Egyptě několik významných britských a amerických cílů. Tyto útoky následně měly být připisány místním islamistickým radikálům, popřípadě komunistům, a ve svých důsledcích by vedly k zásadnímu zhoršení egyptsko-amerických a egyptsko-britských vztahů. Celá operace ale byla prozrazena a vedla k diskreditaci Izraele a jeho vlády. Více viz GOLAN, Aviezer, NINIO, Marcelle, *Operation Susannah*.

²¹ GROSSER, Alfred, *Suez, Hungary and European Integration*, s. 473.

²² HERZOG, Chaim, *Arabsko-izraelské války: Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*, s. 172–176.

²³ Viz role Mossadu ve výcviku agentů SAVAK.

²⁴ POLLACK, Kenneth M., *The Persian Puzzle: The Conflict between Iran and America*, s. 61.

²⁵ Tato akce je známá jako Operace AJAX.

- ²⁶ Odhady ohledně finančních prostředků, které CIA na tuto akci použila, se různí od cca sto tisíc amerických dolarů po jeden milion. Nezanedbatelné částky prostřednictvím SIS navíc poskytl i Britové.
- ²⁷ KEDDIE, Nikki R., RICHARD, Yann, *Modern Iran: Roots and Results of Revolution*, s. 130–132.
- ²⁸ COTTAM, Richard W., *Iran and the United States: A Cold War Case Study*, s. 107–109.
- ²⁹ Všichni navrhovaní kandidáti do madžlesu museli projít provládními prověrkami.
- ³⁰ POLLACK, Kenneth M., *The Persian Puzzle: The Conflict between Iran and America*, s. 73–74.
- ³¹ Série sociálních, administrativních a hospodářských reforem, které probíhaly v první polovině 60. let.
- ³² AXWORTHY, Michael, *Dějiny Íránu: Říše ducha – od Zarathuštry po současnost*, s. 180.
- ³³ POSNER, Gerald N., *Secrets of the Kingdom: The Inside Story of the Saudi-U-S. Connection*, s. 29–30.
- ³⁴ BROWN, Anthony Cave, *Oil, God, and Gold: The Story of Aramco and Saudi Kings*, s. 199.
- ³⁵ LIPPMAN, Thomas W., *Inside The Mirage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia*, s. 18–19.
- ³⁶ LESCH, David W., *The Saudi Role in the American-Syrian Crisis of 1957*, s. 33–35.
- ³⁷ WESTON, Mark, *Prophets and Princes: Saudi Arabia from Muhammad to the Present*, s. 159.
- ³⁸ SILVERBERG, Robert, *If I Forget Thee O Jerusalem: American Jews and the State of Israel*, s. 550–552.
- ³⁹ Více viz MARTINŮ, Jiří, *Izrael*, s. 26–40.
- ⁴⁰ *Ibid.*
- ⁴¹ Více ke konkrétním bojovým operacím např. HAMMEL, Eric, *Six days in June*.
- ⁴² Jeruzalém je po Mekce a Medíně považován za třetí nejposvátnější město islámu. Jedna z legend praví, že právě odsud měl prorok Muhammad podniknout svou noční cestu do ráje. – více viz např. ROGERSON, Barnaby, *Prorok Muhammad*.
- ⁴³ HERZOG, Chaim, *Arabsko-izraelské války: Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*, s. 179–277.
- ⁴⁴ Na konferenci v Chartúmu v září 1967 se zástupci arabských států dohodli na znovuvybrojení Egypta, Jordánska a Sýrie a znovu tak potvrdili svůj dlouhodobý cíl zničit Izrael – více viz *The Khartoum Resolutions* [online]. a DOOD, C. H., SALES, M. E., *Israel and the Arab World*, s. 174.
- ⁴⁵ Především vznikem nových islamistických hnutí, která ve svých programech otevřeně deklarovala nutnost vymazat Stát Izrael z mapy.
- ⁴⁶ BILL, James A., *The Eagle and the Lion: The Tragedy of American-Iranian Relations*, s. 183–216.
- ⁴⁷ Více viz např. MOIN, Baqer, *Khomeini: Life of the Ayatollah*.
- ⁴⁸ Pro více informací o této organizaci a jejích aktivitách viz *Organisation of The Islamic Conference* [online].
- ⁴⁹ *The 1967 Oil Embargo* [online].
- ⁵⁰ Více viz OAEPEC [online].
- ⁵¹ Šlo o stávající země OPEC rozšířené o Egypt, Sýrii a Tunisko.
- ⁵² WESTON, Mark, *Prophets and Princes: Saudi Arabia from Muhammad to the Present*, s. 213.
- ⁵³ Herzog, Chaim, *Arabsko-izraelské války: Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*, s. 283–399.
- ⁵⁴ SMITH, William D., *Price Quadruples for Iranian Crude Oil at Auction*.
- ⁵⁵ PAOLUCCI, Henry, *Iran, Israel and the United States: An American Foreign Policy Background Study*, s. 155–165.
- ⁵⁶ CARTER, Jimmy, *Keeping Faith: Memoirs of a President*, s. 438.
- ⁵⁷ COTTAM, Richard W., *Iran and the United States*, s. 188.
- ⁵⁸ Více viz ROSŮLEK, Přemysl, *Vývoj opozice v Íránu a islámská revoluce (1941–1979)*, s. 48–51.
- ⁵⁹ COTTOM, Richard W., *Iran and the United States*, s. 197–202.
- ⁶⁰ Více viz *The Constitution of Islamic Republic of Iran* [online].
- ⁶¹ MILANI, Abbas, *The Great Satan Myth* [online].
- ⁶² RIBICOFF, Abraham A., *Lessons and Conclusions*, s. 374–396.
- ⁶³ TRISTAM, Pierre, *What Was Operation Eagle Claw – The Failed Rescue of American Hostages in Iran – Military Details of Operation Eagle Claw* [online].
- ⁶⁴ TRISTAM, Pierre, *President Carter's Address on the Failed Rescue Attempt for American Hostages in Iran – Carter's Address on Failed Rescue of US Hostages in Iran* [online].
- ⁶⁵ *Khomeini Predicts Demise of Saudi Arabia Monarchy* [online].
- ⁶⁶ Nejznámější akcí radikálů podporovaných Íránem bylo obsazení Velké mešity v Mekce asi pětistovkou radikálů v listopadu 1979. Více viz *Grand Mosque Seizure – 1979* [online].
- ⁶⁷ POLLACK, Josh, *Saudi Arabia and the United States, 1931–2002*, s. 77.
- ⁶⁸ WESTON, Mark, *Prophets and Princes: Saudi Arabia from Muhammad to the Present*, s. 268–273.

⁶⁹ Více viz např. LAPIDUS, Ira M., *A History of Islamic Societies*.

⁷⁰ Šlo o vzájemné útoky na ropné tankery mezi Íránem a Irákem v období 1984–1988. Problémem bylo, že postižena byla i kuvajtská a saúdská plavidla, která posléze USA vzaly pod svou ochranu a vyslaly do Perského zálivu několik svých válečných lodí. – více viz např. TAROCK, Adam, *The Superpowers' Involvement in the Iran-Iraq War*, s. 123–158.

⁷¹ Morální kredit Iráku byl zpochybňován zejména proto, že konflikt rozpoutal, a íránští představitelé jej tak označovali za agresora. Dalším často používaným argumentem se pak stalo použití chemických zbraní iráckou armádou proti íránským cílům. Na druhou stranu ani Írán není z hlediska kontroverzních metod, které v této válce používal, považován za bezproblémový – jako velmi kontroverzní je chápáno především využívání dětských zfanatizovaných jednotek k čištění minových polí. Více viz např. RAJAEI, Farhang *The Iran-Iraq War: The Politics of Aggression*.

⁷² Rafsanjani Says War with U.S. to Be Sweet [online].

⁷³ Iran-Contra Report; Arms, Hostages and Contras: How a Secret Foreign Policy Unraveled [online].

⁷⁴ Tzv. operace Neprodyšný.

⁷⁵ Jednalo se o porušení tzv. Bolandových dodatků, které podporu Contras zakazovaly. Více viz Context of 'October 10, 1984: Second Boland Amendment Outlaws CIA, Defense Department, or Third-Party Funding of Contras' [online].

⁷⁶ POLLACK, Kenneth, *The Persian Puzzle: The Conflict between Iran and America*, s. 215–216.

⁷⁷ The Khartoum Resolutions [online].

⁷⁸ FARBER, David, *Taken hostage: The Iran Hostage Crisis and America's First Encounter with Radical Islam*, s. 184.

LITERATURA

- [1] ART, Robert J., WALZ, Kenneth Neal. *The Use of Force*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2004, 483 s. ISBN 9780742525573.
- [2] AXWORTHY, Michal, *Dějiny Íránu: Říše ducha – od Zarathuštry po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2009, 319 s., ISBN 9788071069942.
- [3] BILL, James A., *The Eagle and the Lion: The Tragedy of American-Iranian Relations*. New Haven: Yale University Press, 1988, 520 s. ISBN 0300044127.
- [4] BROWN, Anthony Cave. *Oil, God, and Gold: The Story of Aramco and Saudi Kings*. Boston: Houghton Mifflin, 1999, 420 s. ISBN 0395592208.
- [5] CARTER, Jimmy. *Keeping Faith: Memoirs of a President*. Bantam: University of Arkansas Press, 1995, 633 s. ISBN 1557283303.
- [6] Context of 'October 10, 1984: Second Boland Amendment Outlaws CIA, Defense Department, or Third-Party Funding of Contras' [online]. *History Commons* [cit 2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.historycommons.org/context.jsp?item=a101084boland2>>.
- [7] COTTAM, Richard W., *Iran and the United States: A Cold War Case Study*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1988, 298 s. ISBN 0822935880.
- [8] DOOD, C. H., SALES, M. E., *Israel and the Arab World*. London: Routledge & Kegan Paul, 1970, 247 s. ISBN 0710066384.
- [9] FARBER, David. *Taken Hostage: The Iran Hostage Crisis and America's First Encounter with Radical Islam*. Princeton: Princeton Univ. Press, 2004, 212 s.
- [10] FRIEDMAN, Max Paul. Anti-Americanism and U.S. Foreign Relations. *Diplomatic History*. 2008, roč. 32, č. 4, s. 497–514. ISSN 1467-7709.
- [11] GOLAN, Aviezer, NINIO, Marcelle. *Operation Susannah*. New York: Harper & Row, 1978, 383 s. ISBN 0060115556, 9780060115555.

- [12] GIVET, Jacques, *The Anti-Zionist Complex*. Englewood: SBS Publishing, Inc., 1982, 166 s. ISBN 0899610196.
- [13] GROSSER, Alfred. Suez, Hungary and European Integration. *International Organization*, 1957, roč. 11, č. 1, s. 470–480.
- [14] HAMMEL, Eric. *Six Days in June: How Israel Won the 1967 Arab-Israeli War*. New York NY: iBooks Inc, 2003, 480 s. ISBN 0935553541, 9780935553543.
- [15] HERZOG, Chaim. *Arabsko-izraelské války: Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 617 s. ISBN 9788071069546.
- [16] Iran-Contra Report; Arms, Hostages and Contras: How a Secret Foreign Policy Unraveled [online]. *The New York Times*, 1987 [cit 2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.nytimes.com/1987/11/19/world/iran-contra-report-arms-hostages-contras-secret-foreign-policy-unraveled.html>>.
- [17] KAPITAN, Tomis, Self-Determination. In HALWANI, Raja, KAPITAN, Tomis, *The Israel-Palestinian Conflict: Philosophical Essays on self-determination, terrorism and the one-state solution*. New York: Palgrave Macmillan, 2008. s. 13–71. ISBN 9780230535374.
- [18] KEDDIE, Nikki R., YANN, Richard. *Modern Iran, Roots and Results of Revolution*. New Haven: Yale University Press, 2006, 408 s. ISBN 9780300121056.
- [19] Khomeini Predicts Demise of Saudi Arabia Monarchy [online]. *The Spokesman Review*, 1987.
- [20] LAPIDUS, Ira M., *A History of Islamic Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 970 s. ISBN 052122523.
- [21] LESCH, David W. The Saudi Role in the American-Syrian Crisis of 1957. *Middle East Policy*. 1992, roč. 1, č. 1, s. 33–48.
- [22] LIPPMAN, Thomas W. *Inside The Mirage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia*. Boulder: Perseus Books Group, 2005, 396. ISBN 0813343135.
- [23] LYNCH, Marc. Anti-Americanism in the Arab World. In KATZENSTEIN, Peter J., KEOHANE, Robert O. *Anti-Americanism in World Politics*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. s. 204–210. ISBN 0801445175, 9780801445170.
- [24] LYTLE, Mark Hamilton, *The Origins of the Iranian-American Alliance 1941–1953*. New York: Holmes & Meier Publishers, Inc., 1987, 239 s. ISBN 0841910608.
- [25] MARTINŮ, Jiří Izrael. In ROJČÍK, Ondřej, VILÍMEK, Petr. *Proliferace jaderných zbraní: Problémoví aktéři*. Brno: Masarykova Univerzita – Mezinárodní politologický ústav, 2006, s. 26–40. ISBN 8021041196.
- [26] McDOUGALL, Walter A. *Promised Land, Crusader State: The American Encounter with the World since 1776*. Boston: Houghton Mifflin, 1997, 286 s. ISBN 0395901324.
- [27] MEARSHEIMER, John, WALT, Stephen, The Israeli Lobby and U.S. Foreign Policy. *Middle East Policy*. 2006, roč. 13, s. 29–87.
- [28] MILANI, Abbas. The Great Satan Myth. *The New Republic* [online]. 2009 [cit 2010-04-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.tnr.com/article/world/the-great-satan-myth>>.
- [29] MOIN, Baqer, *Khomeini: Life of the Ayatollah*. London/New York: I.B. Tauris Publishers, 1999, 352 s. ISBN 1850431280.
- [30] MORGENTHAU, Hans Joachim. *Politics Among Nations*. Boston: McGraw-Hill, 1993, 419 s. ISBN 0070433062.
- [31] OAPEC [online]. *OAPEC* [cit 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.oapecorg.org/>>.

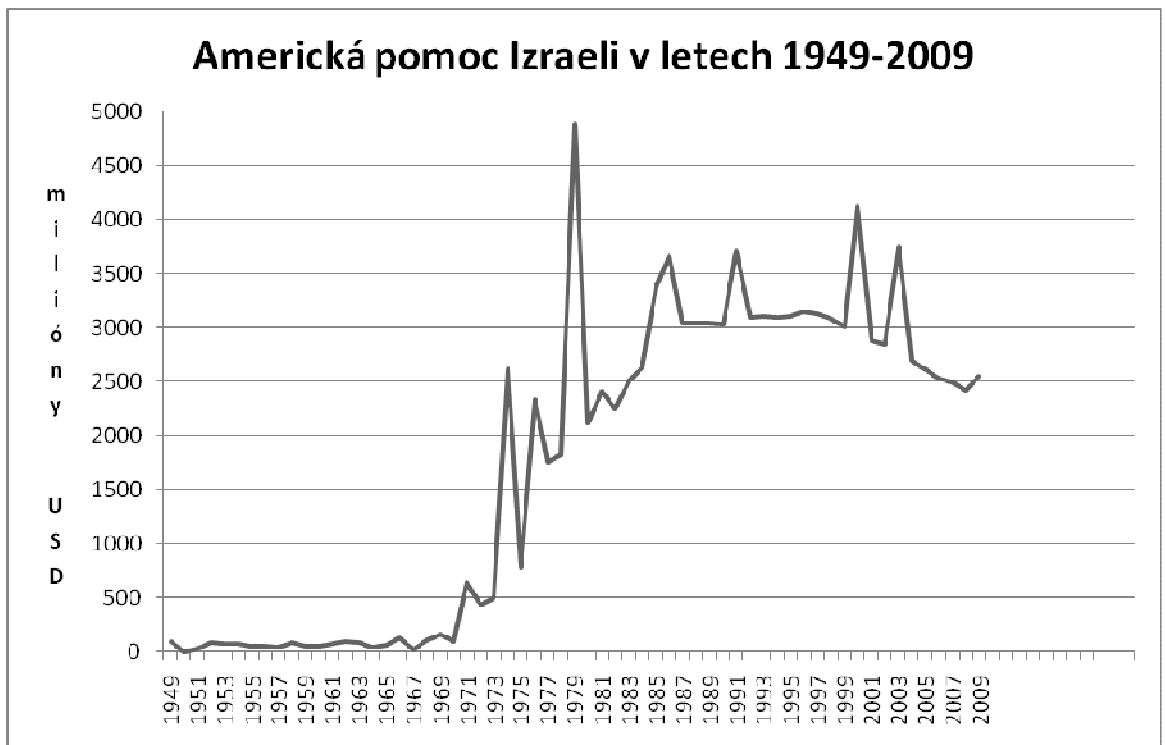

- [32] Organisation of The Islamic Conference [online]. *Organisation of The Islamic Conference* [cit 2010-04-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.oic-oci.org/home.asp>>.
- [33] PAOLUCCI, Henry, *Iran, Israel and the United States: An American Foreign Policy Background Study*. New York: Griffon House Publications, 1991. ISBN 0918680441.
- [34] POLLACK, Josh, Saudi Arabia and the United States, 1931–2002. *Middle East Review of International Affairs*. 2002, roč. 6, č. 3, s. 77–102.
- [35] POLLACK, Kenneth Michael. *The Persian Puzzle: The Conflict between Iran and America*. New York: Random House, 2004, 539 s. ISBN 0812973364, 9780812973365.
- [36] POSNER, Gerald L. *Secrets of the Kingdom: The Inside Story of the Saudi-U.S. Connection*. New York: Random House, 2005, 254 s. ISBN 0812973100.
- [37] RIBICOFF, Abraham A., Lessons and Conclusions, In KREISBERG, Paul H., *American Hostages in Iran: The Conduct of a Crisis*. New Haven: Yale University Press, 1985, 443 s. ISBN 0300032331.
- [38] Rafsanjani Says War with U.S. to Be Sweet [online]. *Gadsden Times*, 1987 [cit 2010-04-06]. Dostupný z WWW: <<http://news.google.com/newspapers?nid=1891&dat=19871003&id=bN4pAAAAIBAJ&sjid=DNUEAAAAIBAJ&pg=1160,309208>>.
- [39] RAJAEI, Farhang. *The Iran-Iraq War: The Politics of Aggression*. Gainesville: University Press of Florida, 1993, 245 s. ISBN 0813011760.
- [40] ROGERSON, Barnaby, *Prorok Muhammad*. Praha: Lidové noviny, 2004, 200 s. ISBN 8071067326.
- [41] ROSŮLEK, Přemysl. Vývoj opozice v Írání a islámská revoluce (1941–1979). *Politologická revue*. 2009, roč. 15, č. 2, s. 48–71.
- [42] SHARIF, Regina S., *Non-Jewish Zionism: Its Roots in Western History*. London: Zed Press, 1983, 152 s. ISBN 0862321514.
- [43] SILVERBERG, Robert. *If I Forget Thee O Jerusalem: American Jews and the State of Israel*. New York: William Morrow and Co., 1970, 620 s. ISBN 654412793.
- [44] Sharp, Jeremy M., U.S. Foreign Aid for Israel [online]. *Congressional Research Service*, 2010 [cit 2011-11-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>>.
- [45] SMITH, William D. Price Quadruples for Iranian Crude Oil at Auction. *New York Times*, 1973.
- [46] TAROCK, Adam, The Superpowers' Involvement in the Iran-Iraq War. Commack: Nova Science Publishers, Inc., 1998, 251 s. ISBN 156072593.
- [47] The 1967 Oil Embargo [online]. *Department of State* [cit 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <http://www.state.gov/www/about_state/history/vol_xxxiv/x.html>.
- [48] The Constitution of Islamic Republic of Iran [online]. *Iran Chamber Society* [cit 2010-04-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution.php>>.
- [49] The Khartoum Resolutions [online]. *Historical Society of Jews from Egypt*, 1967 [cit 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <http://www.hsje.org/histo_documents/khartoum%20resolution.htm>.
- [50] The Truman Doctrine, 1947 [online]. *U.S. Department of State* [cit 2010-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.state.gov/t/pa/ho/time/cwr/82210.htm>>.
- [51] TRISTAM, Pierre. President Carter's Address on the Failed Rescue Attempt for American Hostages in Iran - Carter's Address on Failed Rescue of US Hostages in Iran. *Middle East About* [online]. 1980 [cit 2010-04-04]. Dostupný z WWW:

<<http://middleeast.about.com/od/usmiddleeastpolicy/qt/me090413.htm>>.

- [52] TRISTAM, Pierre. What Was Operation Eagle Claw – The Failed Rescue of American Hostages in Iran – Military Details of Operation Eagle Claw. *Middle East About* [online]. [cit 2010-04-04]. Dostupný z WWW: <<http://middleeast.about.com/od/usmiddleeastpolicy/f/me090413c.htm>>.
- [53] WESTON, Mark. *Prophets and Princes: Saudi Arabia from Muhammad to the Present*. New Jersey: John Wiley and Sons, 2008, 620 s. ISBN 9780470182574.

PŘÍLOHA

Zdroj: Sharp, Jeremy M., "U.S. Foreign Aid for Israel." [online].